

GLOBALIZACE,
TO BYL JEN ZÁBLESK

T Petr Karban G Jakub Hněvkovský

Profesor Milan Zelený patří mezi nejcitovanější české ekonomy, autor řady odborných publikací. Žije střídavě v USA a České republice, působí na několika zahraničních vysokých školách i na zlínské univerzitě a ve své práci čerpá z odkazu Tomáše a Jana Baťových. Před dvěma lety byl jmenován emeritním profesorem americké Fordham University v New Yorku.

Jaký je váš pohled na českou ekonomiku?

Mám obavy, že už samotný výraz česká ekonomika není správný, přesnější je mluvit o ekonomice na českém území. Po roce devadesát došlo k velmi výraznému přechodu, ke zmezinárodnění naší ekonomiky. Celá řada podniků, jejich kapitál, přešly do rukou zahraničních firem. Abychom se nemýlili, tehdejší šéfové považovali za kapitál peníze, ale kapitál jsou výrobní prostředky. Z tohoto nedorozumění pak pramenilo rozčarování, protože my jsme prodávali kapitál, a dostávali jsme peníze, které jsme projedli. A o kapitál, který peníze vydělává, jsme přišli a stali se námezdní silou.

Není tohle ale běžné i ve světové ekonomice?

V rozumné míře, když je to nová investice, je to v pořádku. Ale když něco máte a prodáte to, masově, radikálně, jako to probíhalo u nás, to je jiná situace.

Považujete to za chybu.

Samozřejmě.

A jste přesvědčen o tom, že by si zahraniční partneři na český trh cestu našli i bez toho?

Určitě v některých oblastech ano. Postupně. Jako partneři. Byl by to takový normální rozvoj ekonomiky. Jenže vinou toho, že jsme toho většinu prodali, je těžko mluvit o české ekonomice, tedy o českém vlastnictví a národních kapitalistech.

Má ale vůbec smysl bavit se ve třetím tisíciletí o národních ekonomikách?

Jistěže má. Globální ekonomiky selhávají, odcházejí ze scény, a obnovují se ekonomiky národní a ještě dál, národní ekonomiky se realizují na regionální, lokální úrovni. Globalizace odchází.

Sociologové její konec předpovídali...

Fakt, že někdo něco řekne, ještě nic neznamená, ale dnes máme zcela jasná data, která to ukazují. Problém je v tom, že většina lidí vůbec neví, co globalizace je. Ani politici to nevědí. Nedávno jsem poslouchal projev britské premiérky May, která oznamovala, že chce podporovat síly globalizace. Někdo jí měl říct, co to je. Globalizace není globální obchod, ten existoval už za Marca Pola. Globalizace jako výraz vznikl až v sedmdesátých letech.

*Globalizace
není globální obchod,
ten existoval už
za Marca Pola.*

Co se tehdy stalo?

Po druhé světové válce se rozvoj průmyslu zpomalil, průmyslová revoluce v podstatě skončila. A aby se průmyslové podniky mohly udržet, musely hledat zdroje levnější pracovní síly. Nemohly pokračovat v tradiční ekonomice a namísto toho, aby vyráběly lokálně, v národních ekonomikách, a vyvážely produkty, začaly do zemí s levnou pracovní silou převážet výrobu, nejprve po částech, potom v celcích.

Tím ale pomohly nastartovat rozvoj v chudých zemích, vytvořily pracovní místa...

To jsou politická vysvětlení ex post, to nebyl původní záměr. A co se stalo? Země, které byly levnou pracovní silou, jí během několika málo desetiletí přestaly být a staly se konkurenty. Což nutně vede ke konci globalizace. Požere sama sebe.

Vy totiž za účelem dosažení kvality musíte své levné pracovní síle poskytnout určité znalosti. Tím ji kvalifikujete, ona přestává být levnou a vy ztrácíte benefit. Globalizace, to byl jen takový záblesk, který trval nějakých třicet čtyřicet let. Záblesk, kdy se vyspělé země pokoušely zachránit svoji průmyslovou základnu tím, že využily pracovní síly v zemích jako Čína, Česko a ostatní. Některé země, Čína, Indie, africké země, z toho získaly. Česko moc nezískalo. Číňané nikdy neprodali podnik. My jsme se smáli, že Čína kopíruje. Jenže to je začátek růstu. Nejprve kopírujete, čímž získáte znalosti, a když s nimi dobře zacházíte, stanete se vyspělou ekonomikou.

Zmiňoval jste tvrdá čísla...

Stačí dvě. Sledujeme hrubý domácí produkt a také mezinárodní obchod. Zatímco do roku 2008 rostl objem mezinárodního obchodu třikrát až čtyřikrát rychleji než celkový hrubý domácí produkt, tedy většina produkce přecházela přes hranice dokonce několikrát, od roku 2008 se tento poměr začal prudce měnit a dnes růst celkového světového HDP převyšuje růst celkového mezinárodního obchodu. Produkty, zboží, tedy nepřecházejí hranice, ale zůstávají tam, kde byly vytvořeny. A to je deglobalizace, což by měl vědět nejen každý politik, ale i ostatní. Ale oni to buďto nevědí, pak ovšem by neměli být v politice,

nebo, a to je horší, to vědí, ale snaží se udržet svoje pozice zuby nehty.

Krise v roce 2008 skutečně tak výrazně změnila svět?

Někdo říká krize, někdo stagnace, někdo recese, někdo deprese, já říkám transformace. Je to důsledek přirozeného ekonomického vývoje, podobné zlomové etapy byly už tři. Nejprve byla společnost zemědělská, první zlom přišel v konci osmnáctého století s průmyslovou revolucí. Druhý přinesl po druhé světové válce služby, se třetím v posledních dvaceti třiceti letech roste úloha segmentu, který představuje stát. Ten nikdy předtím nebyl takhle silný. Naštěstí je sebelimitovaný, závislý na výběru daní. Bohužel, my v ČR máme tento sektor velmi silný, za námi jsou země jako Francie či Itálie, což jsou ty nejbyrokratičtější země světa. Co se děje v těchto zlomových etapách? Představitelé předchozí síly se brání, jako za Francouzské revoluce nebo v Americe za občanské války. Nikdo neřekne dobrovolně: „Já to chápu, to je zákon vývoje, jdu od válu...“

Kdo je dnes tou silou? Vlastníci?

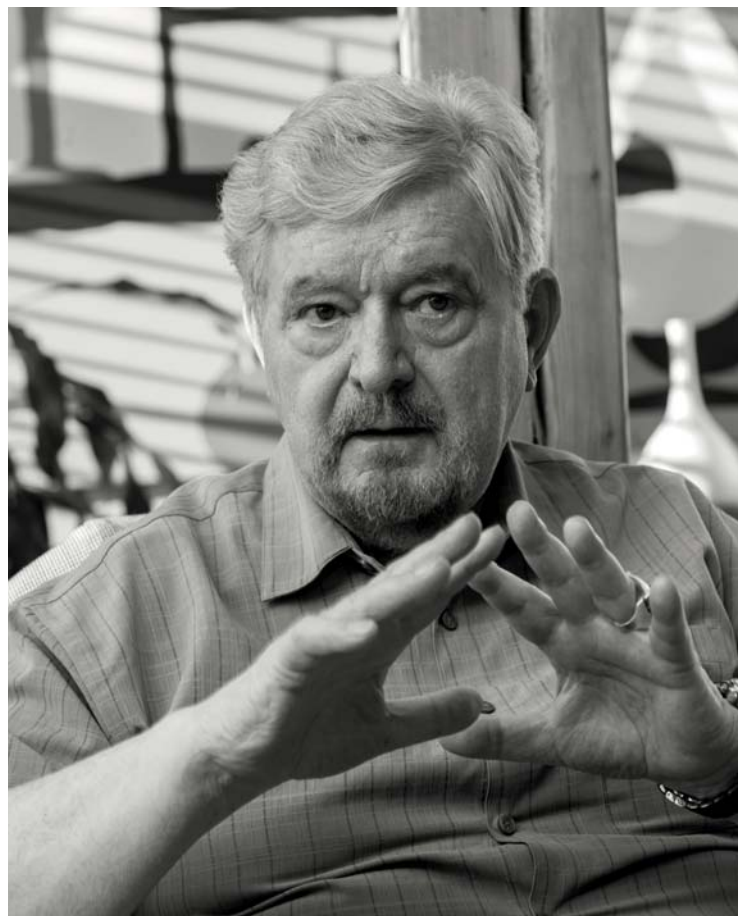
Ti už pochopili. Zaměstnanost se nedá udržet, přecházíme do etapy robotizace a automatizace, do digitální ekonomiky, kde průmyslová výroba v podstatě znamená vytváření algoritmů pro

Někdo říká krize, někdo stagnace, někdo recese, někdo deprese, já říkám transformace.

automatizované výrobní systémy. Ale ukazuje se, a je to dost překvapivé, zvláště v USA, že existuje síla zaměstnanců například z těžkého průmyslu, z dolů, sléváren, automobilek, která touto současnou transformací nesmírně trpí. Nikdo jim nic nevysvětlil a oni nemají v popisu myšlení tomu rozumět. Zpočátku se domnívali, že je to vina jejich nebo vlastníků, později obviňovali politiky, kteří to měli zajistit jinak. A přišel Trump, který slíbil, že je z té těžké situace vyvede sám, na což oni samozřejmě slyšeli. Bohužel nemůže vyvést nikoho z ničeho, může jen poukázat na obecnou neinformovanost a politicko-mediální lži. Já jsem si nevymyslel, že nastane deglobalizace. Ale podívám se na čísla a ona to jasně dokazují, stejně jako jejich interpretace.

Jsmo připraveni zvládnout tuto transformaci?

Jak kdo. Myslím, že začíná jakási vzpoura dělnické třídy. A stát by neměl slibovat, že se vrátíme

do dolů, obnovíme těžbu a prolomíme limity. Měl by se postarat a odstupující vrstvě zajistit důstojné dožití.

Proč jsme se nepoučili z těch předchozích zlomových etap?

Bohužel, nepoučili. Každá z nich, byť se zkracují, trvala poměrně dlouho a nikdo se tím nezabýval. Vždyť si vezměte, někteří lidé ani dnes nepochopili, že průmyslová revoluce už skončila, říkají průmyslová revoluce dva, tři, čtyři... Moment toho přechodu je velmi bolestný. Ale je na čase, abychom se poučili a nešli obvyklou cestou revolucí a válek. Pochopme evoluci. Trochu se do toho vnáší zmatek, když například Čína opouští etapu průmyslové revoluce teprve nyní. Bylo by iluzorní si myslet, že jednotlivé etapy jsou přesně a ostře ohraničené a platí pro celý svět ve stejném čase. A nejsou ani všude stejně dlouhé. V Americe trvala průmyslová revoluce dvě stě let, v Číně dvacet pět. A to je faktor, kterému já říkám akcelerace změny. Když s ním začnete počítat, budou se vám věci jevit zcela jinak.

Není ta rychlost negativní?

Naopak. Čína má výhodu, že změny průmyslové revoluce tam proběhly v životě jediné generace. Oni proto chápou, že je to jen mžik, že to dříve

tak nebylo. Nelpí na tom, a až přijdou další změny, budou lépe připraveni opouštět to staré. Nejsem úplný stařec, ale narodil jsem se na vesnici v době, kdy nebyla elektřina, nebyla tekoucí voda. Komunikace, to byl bubeník. A dnes? Mluvíme o věcech, které nebyly součástí mého dětství ani mého studijního života. Mně trvalo celý život, abych se od bubeníka dostal k digitální komunikaci. Mým dětem to bude trvat dvacet let, jejich dětem ještě méně. To, co my jsme se učili léta a přijde nám to složité, zvládají naše děti ve čtyřech letech. Prostředí není náročné, když se do něho narodíte. Ale je nesnesitelně náročné, když vás překvapí v průběhu života. Tak se dnes stává, že v jedné rodině žijí generace, které si nerozumějí, které si nemají co dát, krom desatera. To je také akcelerace. A o té nikdo nemluví, protože to je něco, na co vás škola připravit nemůže. Škola učí, co bylo, případně co bylo hodně dávno, ale nemůže vás naučit, co bude a co nikdy nebylo. Čili, a to je odpověď na tu dřívější otázku, totiž že nikdy a nikdo vlastně nemůže být nějak zásadně připraven. Razantní změnou musí projít především vzdělávací instituce. Protože skončila lidská biologická evoluce, ale rozhodně neskončila ta kulturní. Biologicky se náš mozek nevyvíjí, ale co se vyvíjí, je naše prostředí. My se už nerozdíme do přírodního prostředí, které se mění pomalu, a snadno se na jeho změny adaptujete;

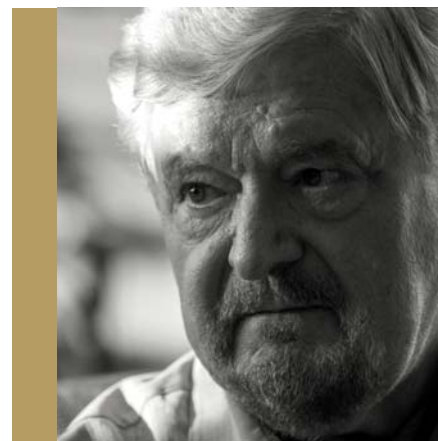
rodíme se do vlastního, vytvořeného prostředí, které není spontánní. Naopak, je narušením toho přirozeného prostředí, mění se stále rychleji a adaptujete se na ně nesnadno. Akcelerace je téměř nekontrolovatelná a my jsme obětí.

Nezní to apokalypticky?

Pro nás, stárnoucí spoluúčastníky možná. Ne pro lidstvo jako druh. My dokážeme najít novou, vlastní cestu. Musíme ovšem přestat brzdit sami sebe. Musíme přestat spoléhat na školy, které nám nemají co dát. Musíme přestat uvažovat způsobem, že naší svatou povinností je postarat se o to, aby věci zůstaly tak, jak jsou. Máme jen jednu ze dvou možností – pouze doufat, že nějak přežijeme, anebo se adaptovat na změnu. A já říkám optimisticky, že pořád s námi budou ti, kteří budou chtít nejen se adaptovat, ale i uspět. Jsou tady. Někdy je považujeme za pošetilé. Není ale pošetilejší ten, kdo je odhodlán pořád kutat hnědé uhlí, dokud mu vystačí dech?

Někdo významný kdysi řekl, že nejlepší způsob, jak předvídat budoucnost, je vytvářet ji...

Vidíte, a tady máme obrovský vzor u bratří Baťů. Vzorec adaptace. Jak to, že v době velké deprese, když celý svět ovládla nejhlubší hospodářská krize a nikdo nedokázal prodávat své služby a výrobky, Baťové během patnácti let vybudovali

Je nadace, kterou založil Milan Zelený se svými přáteli. Cílem je podpora národního vlastnictví a podnikatelství, ve smyslu rozvoje národního, regionálního i místního vlastnictví, rozhodování, autonomie a soběstačnosti za účelem zvýšení konkurenceschopnosti podniků v transformujících se ekonomikách. Ambiciózním projektem nadace je novodobý rozvoj batovských měst v České republice i ve světě..

ZET FOUNDATION

podnik světového významu? Ale pozor, oni nevybudovali globální podnik, i když vám to bude kdekdo tvrdit. Oni nevyrobili v Číně pro potřeby celého světa, oni v Číně vyráběli pro Čínu, v Česku pro Česko, v Africe pro Afriku. Oni fungovali celosvětově, ale na lokální úrovni, tedy co nejbliže k zákazníkovi. A nevyváželi boty, nýbrž celé produkční komplexy, kterým říkali Baťova průmyslová města. To byla města, která měla kompletní infrastrukturu, takové malé Zlín. Tam bylo ubytování, zdravotní služby, obchod, sport, vzdělávání i kultura. Takových měst založili po celém světě na sedmdesát.

Co tedy bylo klíčové pro jejich úspěch?

Ta města. Baťové pochopili, že zaměstnanec není výrobní prostředek, ale partner. Proto už před válkou dokázali dát svým zaměstnancům prostor, aby mohli spoluutvářet podnik. A věděli, že pokud má být zaměstnanec efektivní, musí být uspokojeny jeho určité potřeby.

Byli vizionáři? Vždyť to tehdy nikdo nedělal...

A nedělá. Byli to vizionáři, ale hlavně realisté. Neměli jen představu v hlavě, ale dopracovali se k tomu, krok za krokem. Já tomu říkám strategie prvního kroku. Zatímco tradiční teorie strategie učí, že si komplexně představíte svůj cíl, tedy to, čeho chcete dosáhnout, a pak uděláte vše pro to, abyste toho dosáhli. Já mám v jižních Čechách takový pozemek, byla to původně louka nebo zahrada, nebylo tam nic. Já jsem si nevytvořil představu, jak ten pozemek bude vypadat na konci mého snažení, jen jsem zasadil strom. A díval jsem se, jak roste, jak formuje svůj prostor. Přidal jsem k němu keř. Postupně jsem to sledoval, vyhodnocoval a rozhodoval se, co a jak dál udělám. Výsledkem je prostor, který je skutečným celkem, vše je dokonale propojené, vše má své přirozené místo. A to je v kostce strategie prvního kroku, to je způsob, který uplatňovali Baťové. Vždycky krok a vyhodnotit, reagovat, dobré podpořit, špatné opustit nebo zlepšit.

Není to zdlouhavá strategie? S vědomím akcelerace změny?

Není, Baťové to zvládli vlastně za jediné desetiletí. Když se chcete dostat do budoucnosti, která se navíc akcelerovaně mění, nemůžete si ji představit jako celek. Ale posunujte se do ní krok po kroku a přesně se do ní streffte. Mým snem je na inspiraci baťovství navázat, rozvíjet je. Dokázat, že nemusíme vyvážet blatníky, reflektory a pneumatiky, ale města. Prokazatelně tu byli dva chlapi, kteří města uměli. Je to jeden z projektů Zet Foundation, kterou jsme s přáteli založili. Nejprve ale musíme ta města umět postavit i my. Máme jasnou představu, od Ostravy přes Zlín, Brno, Břeclav až po Bratislavu – naší snahou je budovat. Kdyby se to povedlo, pak bychom možná zase mohli mluvit o české ekonomice, protože bychom vyváželi infrastrukturu pro komplexní výrobu produktů. ■